

PROJEKCE EKONOMICKÉ AKTIVITY OSOB STARŠÍCH 60 LET V ČESKU DO ROKU 2050

Ondřej Nývlt¹⁾

PROJECTION OF ECONOMIC ACTIVITY OF PERSONS AGED 60 AND OVER IN THE CZECH REPUBLIC UNTIL 2050

Abstract

Projections of the economic activity of persons aged 60 and over fall into the category of derived projections that are based on the general population projection. The introductory part of this article outlines the trend in economic activity among the elderly in the Czech Republic since the 1990s. This period was characterised by a steady increase in economic activity among older people. The projection in this article highlights a combination of two fundamental factors that will lead to a significant increase in the number of people who are economically active aged 60 and over. First, the effect of population ageing in the Czech Republic will become apparent after 2030, when the large birth cohorts from the 1970s will reach the age of 60 and over. The intensification of the increase in the rate of economic activity among people aged 60 and over that will result from the age of retirement being raised will be the second reason for the expected increase in the number of economically active among people aged 60 and over. Three projection variants are presented, each of which suggests a different intensity of growth in economic activity among people 60+ depending on the specific input parameters. The middle variant is based on the assumption that the intensity of the increase in economic activity will grow only as a result of the retirement age being raised. The high variant expects the intensity of economic activity to grow even after people reach the age of 65. Conversely, the low variant expects a lower rate of growth in economic activity among people just before they reach retirement age.

Keywords: economic activity, projection, retirement age

Demografie, 2022, **64(3): 217–234**

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0306>

ÚVOD

Predikce budoucího vývoje je velmi problematická, a to z mnoha důvodů. V celé řadě oblastí lze velmi obtížně odhadnout vývoj v horizontu několika dní, tím spíše stanovit predikce vývoje v řádu desítek let. Prediktivní modely nemohou pracovat s efektem zcela nečekané nahodilé události, specificky popsané například v knize Nicholase Taleba *Černá labuť* (Taleb,

2011). Sám autor zmiňuje, že černou labuť nemusí být jen ekonomická krize, ale i jiná událost, jak dokládá na příkladu libanonské občanské války. Provázanost dnešního světa působí jednak globálně, ale dopadá také na všechny aspekty ekonomického a sociálního života obyvatelstva. Ekonomická krize v Česku v roce 2008 vedla ke zcela nepředpokládanému poklesu úrovně plodnosti, naštěstí pouze krátkodobému.

1) Vysoká škola ekonomická, Fakulta informatiky a statistiky, Katedra demografie, kontakt: ondrej.nyvlt@vse.cz.

Nejvýznamnější černé labuti čelíme v současné době v případě covidové pandemie, která představuje zcela nečekaný zásah do života společnosti provázený vyšší intenzitou úmrtnosti a možným snížením plodnosti v následujících letech. Ačkoli však není možné kalkulovat s nečekanými událostmi, predikce demografických jevů lze vystavět na znalostech o současném stavu obyvatelstva a historických trendech, které udávají základní směr vývoje do budoucna. V případě projekce ekonomické aktivity osob nad 60 let je nutné počítat především po roce 2030 s rostoucím počtem osob ve věku 60 let a více. V kontextu růstu věku odchodu do starobního důchodu lze tedy předpokládat i dynamický růst počtu ekonomicky aktivních osob ve starším věku.

Projekce ekonomické aktivity patří mezi takzvané projekce odvozené, kdy projekce určitého jevu se odvozuje od stávající projekce obyvatelstva. Intenzita určitého jevu se tedy aplikuje na již projektované stavy obyvatelstva. Mezi odvozené projekce patří například projekce domácností, které se vytvářejí buď na základě výsledků sčítání (*Habartová – Hulíková – Tesárková – Sivková*, 2014), nebo z dat výběrových šetření (*Nývlt*, 2020). Právě projekce domácností je zřejmě nejčastějším příkladem odvozených projekcí s detailní metodologií výpočtu.

Mezi další odvozené projekce můžeme řadit projekce ekonomické aktivity nebo projekce podle úrovně dosaženého vzdělání. Vzdělanostní struktura a ekonomická aktivita obyvatel představují významná témata veřejných a politických diskusí z důvodu perspektivy vývoje české společnosti. Snahy o predikci budoucího vývoje v těchto oblastech nejsou navzdory tomu příliš rozšířené, a to ani mimo demografickou literaturu. V případě projekce ekonomické aktivity lze historicky zmínit např. práce Národního vzdělávacího fondu na téma projekce ekonomické aktivity podle jednotlivých odvětví (*Havlíčková a kol.*, 2005; *Havlíčková – Lapáček*, 2007) nebo práce na téma projekce lidského kapitálu (*Kleňhová – Artlová – Vrabec*, 2011). I vzhledem k dynamickému vývoji nárůstu osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním se větší pozornost věnuje tematice projekce vzdělanosti (např. *Fiala – Langhamrová – Hulík*,

2007, *Prognóza úrovně vzdělanosti v krajích České republiky*, 2009). Dosavadní nižší zaměření na projekce tohoto typu může být důsledkem multioborového charakteru problematiky, a tedy potřeby přesáhnout do jiných vědních oborů, která vytváří vyšší nároky na zpracování tématu. Projekce vzdělanosti a ekonomické aktivity můžeme spatřovat jako rozšíření tématu populačního stárnutí v kontextu dalších ekonomických či sociálních charakteristik. Populační stárnutí přitom představuje možná nejrozšířenější předmět demografických analýz. V mezinárodním kontextu se jedná o stěžejní část demografické statistiky vzhledem ke globálnosti dané problematiky. Je zřejmé, že dopady populačního stárnutí se projeví ve všech státech západního světa a jihovýchodní Asie, ačkoli intenzita a jednotlivé další souvislosti mohou být odlišné. K dané tematice vydávají pravidelné studie organizace OSN – Populační divize (*World Population Ageing*, 2015), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*AgeingPopulations: HighTimeforAction*, 2005) i Světová zdravotnická organizace (*Global age-friendly cities: a guide*, 2015). V případě univerzitních aktivit vznikl na univerzitě Oxford přímo institut pro populační stárnutí²⁾.

Dopady populačního stárnutí se týkají především trhu práce a sociálního a zdravotního systému. Růst počtu osob ve starším věku povede k významným změnám v úhrnu vyplacených starobních důchodů v Česku (např. *Fiala – Langhamrová*, 2014; *Průša*, 2019) a projeví se v nákladech na služby sociální péče v dlouhodobém horizontu (*Průša*, 2015). Stěžejní budou i rostoucí nároky na zdravotní systém v důsledku růstu počtu osob ve starším věku (např. *Fiala – Langhamrová*, 2010; *Průša*, 2017; *Dlouhý – Tučková*, 2002). Stárnutí populace zcela jistě povede k nárůstu nákladů na péči o rostoucí počet osob ve starším věku, což v případě neřešení dané problematiky může vést k hrozbám pro financování veřejného zdravotnictví (*Fiala – Langhamrová*, 2007). Dopady na trh práce však nejsou tak přímočaré. V demografické rovině lze vymezit ekonomickou aktivitu samotným věkem, v ekonomické rovině poté ekonomickou aktivitou, která je však sama logicky vázaná na věk. Přesto právě efekt demografického

2) <https://www.ageing.ox.ac.uk/> The Oxford Institute of Population Ageing.

stárnutí nemusí automaticky znamenat růst počtu ekonomicky neaktivních, protože nižší počet ekonomicky aktivních osob v mladém věku může být nahrazen zvýšenou ekonomickou aktivitou osob ve starším věku. Z tohoto pohledu lze do určité míry brzdit náklady populačního stárnutí.

VÝVOJ EKONOMICKÉ AKTIVITY V ČESKU

Česká republika tradičně dosahovala spíše nižší úrovně ekonomické aktivity ve starším věku. Celé období po roce 1948 se vyznačovalo nízkou diferenciací v demografických, sociálních i ekonomických procesech. Společnost se homogenizovala nejdříve po stránce národnostní, poté i v ekonomických podmínkách a očekávána byla také vysoká konformita v záležitostech každodenního života. Standardizované vzorce chování převládaly i v demografických procesech (např. *Kučera, 1994; Bartoňová, 2005*). Celé období lze charakterizovat nízkým podílem mimomanželsky narozených dětí, vysokou prvosňatečností, nízkým věkem při narození prvního dítěte a především dominantním postavením dvoudětného modelu rodiny. Shodné vzorce chování se vyskytovaly i v ekonomické oblasti, např. v oblasti nivelizace mezd, kdy navíc aspekt fyzické práce byl upřednostňován před nemanuálními profesemi. Období před rokem 1989 se vyznačovalo maximální snahou o co nejvyšší ekonomickou aktivitu především v produktivním věku. Výsledkem byla vysoká ekonomická aktivita již v mladém věku s výraznou převahou osob dokončujících pouze středoškolské vzdělání. Neexistence nezaměstnanosti a relativně vysoká ekonomická aktivita žen vedly k plné zaměstnanosti až do 50 let věku. Naopak relativně nízký důchodový věk, jehož dosažení znamenalo ukončení ekonomické aktivity, utvářelo velmi nízkou úroveň ekonomické aktivity ve starším věku.

Zásadním faktorem pro změnu míry ekonomické aktivity mezi staršími osobami je postupné zvyšování hranice pro odchod do důchodu, k němuž

dlouhodobě dochází. Nárok na starobní důchod je dán splněním dvou základních podmínek, které jsou stanovené v zákoně o důchodovém pojištění. První z nich je dosažení důchodového věku, druhou pak získání potřebné doby pojištění³⁾. Od toho se následně odvíjí datum nástupu do penze. Současná novela zákona o důchodovém pojištění stanovuje maximální věk odchodu do důchodu na 65 let. U ročníků narozených po roce 1971 je tak důchodový věk zafixován na 65 letech. Tato maximální hranice byla stanovena s platností od 1. ledna 2018. Jedná se o úpravu předchozí změny zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění z roku 2011, která horní omezení pro důchodový věk neudávala. Tato analýza se soustředí na dva základní aspekty významně související s hranicí odchodu do starobního důchodu. V prvé řadě se jedná o změnu ekonomické aktivity v jednotlivých věcích právě s ohledem na věk odchodu do starobního důchodu a za druhé o vývoj ekonomické aktivity ve věku, v němž již bylo dosaženo hranice odchodu do starobního důchodu.

V tabulce 1 je uveden vývoj věkové hranice odchodu do starobního důchodu podle roku narození společně s odhadovaným kalendářním rokem pro muže a pro ženy s dvěma dětmi. U žen byla vybrána tato kategorie ze dvou základních důvodů:

- a) jedná se o zcela nejpočetnější skupinu žen,
- b) zároveň se jedná o průměrnou variantu, která průměruje ženy bezdětné a s jedním dítětem a ženy se třemi a více dětmi.

Míra ekonomické aktivity podle věku bude základní vstupní proměnnou projekce, ačkoli obecně se pro popis trhu práce využívá spíše míra zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Tyto ukazatele vystihují příznivé nebo nepříznivé prostředí na trhu práce, avšak pro účely projekce nejsou vhodné z důvodu nemožnosti jejich predikce. Prognózovat ekonomické vzestupy a pády je v podstatě nemožné, a právě nepředpokládané události se často stávají hybateli přicházejících ekonomických krizí, např. v roce 2008. Toto lze doložit srovnáním jednotlivých měr trhu práce u osob ve věku 15 a více let z dat Výběrového šetření pracovních sil (dále VŠPS). Ukazatele trhu

3) <https://www.mpsv.cz/duchodove-pojisteni>

Tab. 1: Důchodový věk u pojištěnců narozených v období let 1936 až 1971

Retirement age for insured persons born between 1936 and 1971

Rok narození Year of birth	Muži Men	Ženy s počtem vychovaných dětí Women with a number of children raised					Odhadovaný rok odchodu do starobního důchodu Estimated year of retirement	
		0	1	2	3–4	5 a více 5 and more	Muži Men	Ženy s dvěma vychovanými dětmi Women with two raised children
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r	1996	1991
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r	1997	1992
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r	1999	1993
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r	2000	1994
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r	2001	1995
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r	2002	1996
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r	2003	1998
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m	2004	1999
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m	2006	2000
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r	2007	2002
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	2008	2003
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	2009	2004
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	2010	2006
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	2011	2007
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	2013	2008
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r	2014	2010
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	2015	2011
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	2016	2012
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	2017	2014
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	2018	2015
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	2020	2016
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r	2021	2018
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m	2022	2019
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m	2023	2021
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m	2024	2022
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	2025	2024
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m	2027	2025
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	2028	2027
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	2029	2028
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	61r+8m	2030	2030
1966	65r	65r	65r	65r	63r+8m	62r+2m	2031	2031
1967	65r	65r	65r	65r	64r+2m	62r+8m	2032	2032
1968	65r	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	2033	2033
1969	65r	65r	65r	65r	65r	63r+8m	2034	2034
1970	65r	65r	65r	65r	65r	64r+2m	2035	2035
1971	65r	65r	65r	65r	65r	64r+8m	2036	2036

Zdroj: MPSV.

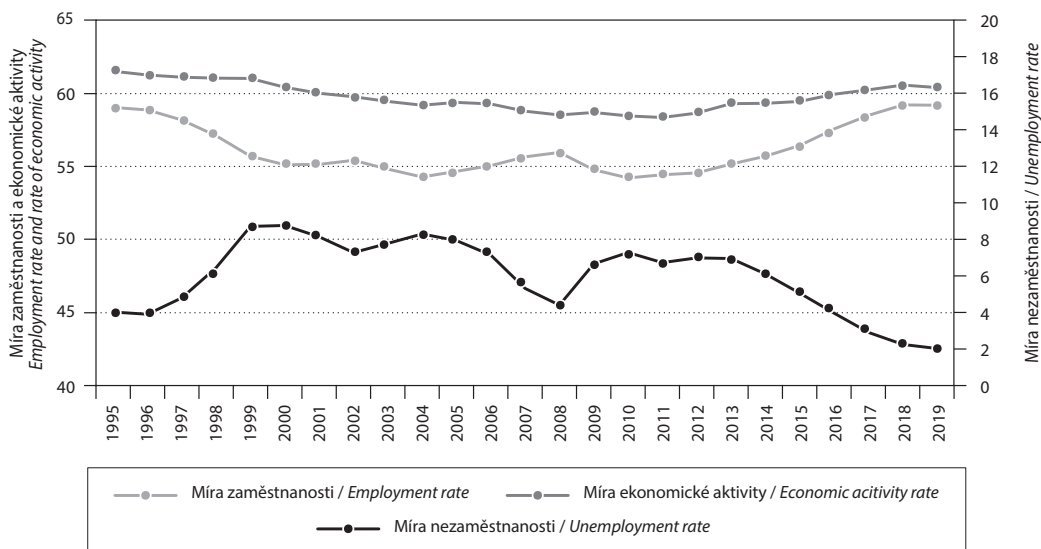
Source: MLSA.

práce odpovídají definicím Mezinárodní organizace práce (ILO) a metodickým doporučením Eurostatu⁴⁾. Koncept ukazatelů trhu práce je založen na řadě otázek směřujících k aktivitě respondenta na trhu práce. Z těchto otázek se poté odvozuje ekonomický status respondenta (zaměstnaný, nezaměstnaný, ekonomicky neaktivní). Na první pohled je v nich patrný protichůdný trend vývoje míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti. V případě růstu úrovně nezaměstnanosti se ve stejné intenzitě snížila i míra zaměstnanosti a opačně, křivky v grafu tak vytvářejí zrcadlový efekt. Na druhé straně míra ekonomické aktivity osob ve věku 15 a více let nevykazuje zásadní změny ve srovnání mezi jednotlivými roky.

Zásadní růst ekonomické aktivity nastal již v minulých letech v důsledku změny zákona v roce 2011, který s přibývajícimi kalendářními lety zvyšoval hranici odchodu do starobního důchodu. Podrobný vývoj ekonomické aktivity starších osob v základních pětiletých věkových skupinách lze zjistit z dat VŠPS, která umožňují sestavit harmonizované časové řady od roku 1995. Daná analýza byla provedena ve věkových skupinách 55–59 let, 60–64 let a 65–69 let a 70 a více let.

Věk odchodu do starobního důchodu ovlivňuje ekonomickou aktivitu nejenom přímo v daném věku, ale i ve věku před odchodem do starobního důchodu. To je jednoznačně patrné u mužů ve věkové skupině 55–59 let, u nichž ve sledovaném období významně

Graf 1: Míra zaměstnanosti, nezaměstnanosti, ekonomické aktivity ve věku 15 a více let v Česku (1995–2019) / Employment, unemployment, and the rate of economic activity among people aged 15 and over in the Czech Republic (1995–2019)

Zdroj: VŠPS (1995–2019).
Source: LFS (1995–2019).

4) Za **zaměstnané** se považují všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň 1 hodinu za mzdu, plat nebo jinou odměnu, nebo sice nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání.

Za **nezaměstnané** se považují osoby, které v průběhu referenčního týdne souběžně splňovaly 3 podmínky ILO:

- nebyly zaměstnané,
- byly připraveny k nástupu do práce,
- v průběhu posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci.

Za **ekonomicky neaktivní** se považují osoby, které nesplňovaly definici zařazení mezi zaměstnané nebo nezaměstnané osoby.

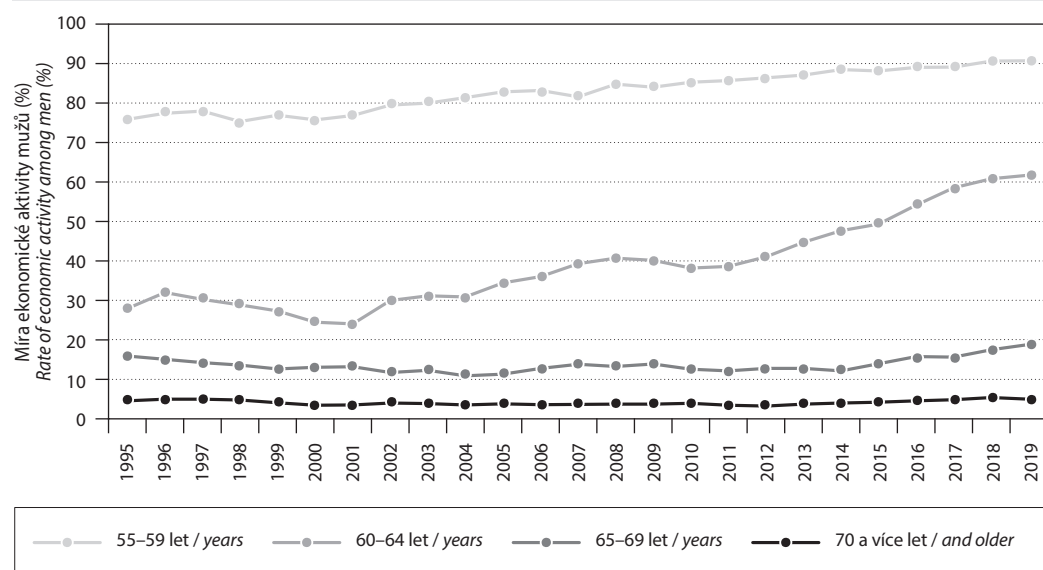
rostla ekonomická aktivita, ačkoliv věk odchodu do starobního důchodu do této věkové skupiny již nespadal. Ještě na začátku tohoto tisíciletí se pohybovala míra ekonomické aktivity u mužů ve věku 55–59 let okolo hranice 75 %, v roce 2019 již přesahovala hranici 90 %. Pro úroveň ekonomické aktivity osob v předdůchodovém věku se jako významný faktor jeví možnost využití předčasného starobního důchodu, ale také možná finanční nevýhodnost ekonomické neaktivity několik let před nárokem na starobní důchod. Analýza ukazuje, že výrazné zvyšování ekonomické aktivity nastalo vždy v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do starobního důchodu. U mužů se to nejvýrazněji projevilo právě ve věkové skupině 60–64 let, kdy v roce 2010 činila míra ekonomické aktivity 38,2 % a v roce 2019 již 61,7 %, to je o 23 procentních bodů vyšší hodnota během pouhých osmi let. V menší míře rostla i ekonomická aktivita ve věku 65–69 let právě s ohledem na přibližující se věk odchodu do starobního důchodu. V roce 2011 činila míra ekonomické aktivity mužů ve věku 65–69 let 12,1 %, v roce 2019 18,8 %. V případě osob ve věku 70 a více let byla již intenzita

ekonomické aktivity nízká a zásadně se během celého sledovaného období neměnila.

Podstatnou charakteristikou dosavadních důchodových reforem bylo vyrovnávání věku odchodu do starobního důchodu u mužů a žen. Vzhledem k výrazně nižší výchozí hranici pro odchod do starobního důchodu u žen docházelo u nich v minulosti k progresivnějšímu růstu důchodového věku. Nejvýrazněji se posun hranice odchodu věku do starobního důchodu ukázal u žen ve věku 55–59 let a 60–64 let. Ve věkové skupině 55–59 let míra ekonomické aktivity vzrostla z 29,7 % v roce 1995 na 87,8 % v roce 2019. V devadesátých letech minulého století pracovala přibližně pouhá třetina žen, v současné době dosahuje ekonomická aktivita hodnot ne tak odlišných od předchozích mladších věkových skupin. Podobně dynamický nárůst byl i ve věkové skupině 60–64 let. Na rozdíl od věkové skupiny 55–59 let se daný růst projevil až v souvislosti se změnami důchodového zákona v roce 2011. Do této doby ekonomická aktivita žen stagnovala a v roce 2011 dosahovala pouze 16 %, v roce 2019 to bylo již 34,4 %.

Graf 2: Míra ekonomické aktivity mužů podle věku v Česku (1995–2019)

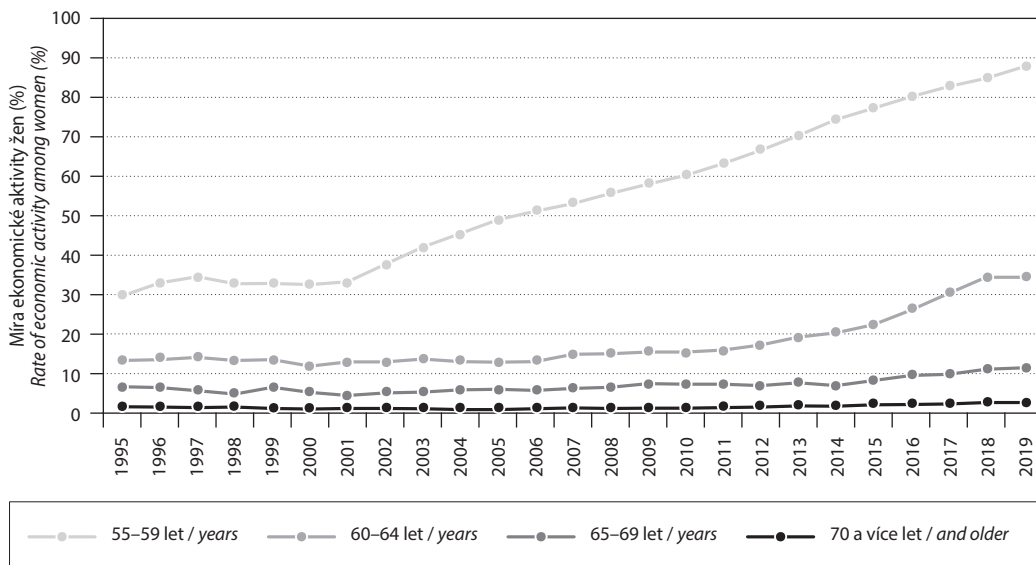
Rate of economic activity among men by age in the Czech Republic (1995–2019)

Zdroj: VŠPS (1995–2019).

Source: LFS (1995–2019).

Graf 3: Míra ekonomické aktivity žen podle věku v Česku (1995–2019)
Rate of economic activity among women by age in the Czech Republic (1995–2019)

Zdroj: VŠPS (1995–2019).
Source: LFS (1995–2019).

K růstu ekonomické aktivity docházelo i ve věkové skupině 65–69 let, v níž může tento trend odrážet nejen zvyšující se důchodový věk, ale také proměnu společenských a individuálních hodnot. Hodnotové změny ve společnosti jsou v demografii spjaté s konceptem druhé demografické tranzice. Autory konceptu druhé demografické tranzice jsou demografové *Ron Lesthaeghe* (1995) a *Dirk van de Kaa* (1998). Koncept popisoval změny v demografickém chování od šedesátých let dvacátého století ve vyspělých zemích Evropy a severní Ameriky v souvislosti se změnami společenských hodnot. V nich hrál zásadní roli zvyšující se důraz na práva a zájmy jedince, na jeho samotnou seberealizaci a tím pádem i na rovnoprávné postavení mužů a žen (*Fialová et al.*, 2000). Dopad těchto hodnotových změn lze ve značné míře předpokládat i ve sféře ekonomické aktivity ve starším věku. Život ve starším věku před rokem 1989, ale i v devadesátých letech minulého století, byl v řadě ohledů negativně ovlivněn společenskými podmínkami. Nízká naděje dožití v období 1960–1990 byla spjatá především s velmi špatným životním stylem (*Kučera*, 1994). Nemožnost individuální realizace se promítala v celé společnosti a důraz státu na ekonomickou

výkonnost nevytvářel vhodné společenské prostředí pro starší osoby. Přijímání západoevropského stylu života tkví i v hledání naplnění života ve starším věku, možnosti cestování, dobrovolnických aktivitách, možnosti pracovat i ve vyšším věku či rozšířených možnostech vzdělávání v seniorském věku. Pozitivnější vnímání života ve starším věku a důraz na zdravý životní styl lze vnímat jako významný faktor výrazného nárůstu střední délky života mužů a žen po roce 1989.

Je pravděpodobné, že generace v budoucnosti vstupující do seniorského věku budou svými hodnotami odlišné. O získání náhledu na životní plány a perspektivy ve starším věku se pokusil specifický výzkum v roce 2012 „Přechod do důchodu“ uskutečněný v rámci šetření VŠPS (Výběrové šetření pracovních sil). Výsledné hodnoty ukázaly, že téměř půl milionu osob v předdůchodovém věku (42 % dotázaných) plánuje dle svých slov nadále pracovat i po odchodu do starobního důchodu. Převážná většina z nich odpověděla, že jejich motivací jsou finanční důvody (*Senioři v ČR*, 2013). Dále se ukázalo, že ve starším věku pracují a v budoucnu mají úmysl pracovat především osoby s vyšším vzděláním, osoby žijící ve městech a v nemanuálních profesích. Ve starším

věku zároveň s tím roste zájem o částečné úvazky (*Senioři v ČR*, 2013).

METODIKA, DATA

Projekce ekonomické aktivity patří mezi tzv. odvozené projekce. Jako základní demografická projekce pro následnou projekci ekonomické aktivity bude využita projekce obyvatelstva České republiky 2018 až 2050 vydaná Českým statistickým úřadem (*Projekce obyvatelstva 2018 až 2050*, 2018). Vzhledem k současné nepříznivé situaci v důsledku pandemie nemoci covid-19 bude využita ne střední, ale nízká varianta vývoje počtu obyvatel. Jedná se o konzervativní odhad, v němž vzhledem k současné situaci budeme předpokládat negativní vývoj v úrovni úmrtnosti, plodnosti a migrace. Je dokonce pravděpodobné, že v důsledku nepříznivé epidemiologické situace v Česku bude v nejbližší době nutné provést revizi poslední projekce obyvatelstva České republiky.

Obecně existují dva základní přístupy, jak modelovat budoucí vývoj v odvozených projekcích, a to pomocí mikrosimulačních nebo makrosimulačních modelů (Nývt, 2008). Mikrosimulační modely sledují životní události a drží se detailních individuálních záznamů přechodu z jednoho stavu do druhého (Zeng Yi, 2003). V případě projekce ekonomické aktivity by to byly zjednodušené pravděpodobnosti přechodu z ekonomické aktivity do ekonomické neaktivity a naopak. Daná metoda ovšem vyžaduje velmi detailní datové podklady, aby bylo možné pravděpodobnosti přechodu konstruovat (Nývt, 2020). Makrosimulační modely člení populaci podle základních charakteristik, nevycházejí tedy z matic pravděpodobnostního přechodu. V případě ekonomické aktivity z přechodu podílu ekonomicky aktivních osob podle pohlaví a věku v projektovaných letech. Z metodického pohledu se jedná o upravenou standardní verzi kohortně-komponentního modelu (např. Leslie, 1945; Keyfitz, 1964), používaného pro standardní projekce nebo prognózy obyvatelstva (Burcin – Kučera, 2004; Fiala – Langhamrová – Průša, 2011).

Demografické projekce se zaměřují na odhad parametrů plodnosti, úmrtnosti a migračního salda mezi jednotlivými časovými body podle pohlaví a věku. Následná odvozená projekce ekonomické aktivity

představuje ve zjednodušené podobě totéž, základní komponentou je v ní počet ekonomicky aktivních nebo neaktivních osob v čase. Ve zjednodušené podobě lze danou metodu zapsat následovně:

$$P_{t+1} = P_t + EA_{t,t+1} \quad (1)$$

kde P_{t+1} – počet osob v čase $t+1$;
 P_t – počet osob v čase t ;
 $EA_{t,t+1}$ – přírůstek nebo úbytek počtu ekonomicky aktivních osob mezi roky t a $t+1$.

Počet ekonomicky aktivních osob podle pohlaví a věku je vypočten podle vzorce:

$$EA_x = L_x + U_x \quad (2)$$

kde EA_x – počet ekonomicky aktivních osob ve věku x ;
 L_x – počet zaměstnaných osob ve věku x ;
 U_x – počet nezaměstnaných osob ve věku x .

Míra ekonomické aktivity je vyjádřena podle vzorce:

$$ea_x = \frac{L_x - U_x}{P_x} * 100 \quad (3)$$

kde e_{ax} – míra ekonomické aktivity ve věku x ;
 P_x – počet osob ve věku x ;
 L_x – počet zaměstnaných osob ve věku x ;
 U_x – počet nezaměstnaných osob ve věku x .

Pro jednotlivé projektované roky jsou pak míry ekonomické aktivity definovány podle časové vzdálenosti od věku hranice odchodu do starobního důchodu:

$$X_{d,t+1} = A_{d,t+1} + A_{d,2019} \quad (4)$$

kde $X_{d,t+1}$ – posun míry ekonomické aktivity v projektovaném roce;
 $A_{d,t+1}$ – ekonomická aktivita ve věku odchodu do starobního důchodu v projektovaném roce;
 $A_{d,2019}$ – ekonomická aktivita ve věku odchodu do starobního důchodu v roce 2019.

Podobně jako jiné metody projekce (prognózy) pracuje i projekce ekonomické aktivity s více verzemi budoucího vývoje. Odlišnost spočívá v tom, že není striktně stanovená nízká, střední a vysoká úroveň plodnosti, úmrtnosti a migrace jako v případě populačních projekcí (v této projekci

ekonomické aktivity se pracuje s nízkou variantou populačního vývoje). Jednotlivé varianty odpovídají předpokládaným trendům na trhu práce s tím, že se odlišují podle předpokládané intenzity a prohloubení dosavadních tendencí. Podobně tedy jako u základních populačních projekcí byly stanoveny tři základní předpokládané varianty:

EKONOMICKÁ AKTIVITA V ZÁVISLOSTI NA VĚKU ODKCHODU DO DŮCHODU (STŘEDNÍ) – vychází ze základní premisy posouvání míry ekonomické aktivity podle věku odchodu do starobního důchodu. Vstupním parametrem je zde míra ekonomické aktivity podle věku a věk odchodu do starobního důchodu v roce 2019. Ekonomická aktivita ve věku odchodu do starobního důchodu je základním bodem projekce. Např. v roce 2030 bude tedy shodná míra ekonomické aktivity ve věku odchodu do starobního důchodu jako v roce 2019, i když tento věk je logicky v roce 2030 vyšší. Pro jednotlivé projekční roky se pak posouvají míry ekonomické aktivity podle vzdálenosti od stanoveného důchodového věku a přiřazují se jednotlivým věkům. Posouvání měr ekonomické aktivity končí u mužů i žen v roce 2030. Po dosažení hranice věku 65 let odchodu do starobního důchodu zůstávají míry ekonomické aktivity již shodné až do konce projekčního období (rok 2050). Zmíněný posun ekonomické aktivity v závislosti na věku odchodu do starobního důchodu je uplatňován pouze pro věky 60 až 71 let. Ekonomická aktivita ve věku 70 a více let je již ve velmi malé míře ovlivněna posouváním hranice odchodu do starobního důchodu, ale spíše ochotou nebo nutností pracovat ve zmíněném věku. Po celé sledované období byla intenzita ekonomické aktivity osob nad 70 let velmi nízká. To znamená, že jednotlivé míry ekonomické aktivity se vyznačovaly výrazným kolísáním mezi jednotlivými věky. Je nutné zmínit, že ekonomická aktivita ve věku nad 70 let má zcela minimální vliv na celkovou úroveň ekonomické aktivity osob ve věku 60 let a více.

Ke zvolenému přístupu je nutné uvést ještě dvě základní metodická omezení. Vzhledem k výběrovosti šetření a neexistenci vážících kritérií na jednotlivé věky ve VŠPS by bylo vhodnější použít např. již vážené pětileté věkové skupiny nebo průměr více let. To ovšem není možné, neboť odchod do starobního důchodu se neřídí příslušností k širší věkové skupině, ale je

silně vázaný na konkrétní věk v jednotkách let. Další omezení je dané závislostí odchodu do starobního důchodu na počtu vychovaných dětí. Z toho důvodu byla zvolena varianta se dvěma vychovanými dětmi (je nejčastější a představuje prostřední kategorii průměrující ženy bezdětné a s jedním dítětem na jedné straně a ženy se třemi a více dětmi na straně druhé).

EKONOMICKÁ AKTIVITA V ZÁVISLOSTI K VĚKU ODKCHODU DO DŮCHODU S RŮSTEM EKONOMICKÉ AKTIVITY I PO ROCE 2030 (VYSOKÁ) – vychází z předpokladu pozvolného zvyšování měr ekonomické aktivity i po dosažení věku odchodu do starobního důchodu (65 let). Restrukturalizace ekonomiky s nižším zastoupením osob v sekundárním sektoru může vést k možnosti vyššího uplatnění starších osob na trhu práce především v nemanuálních sektorech ekonomiky. K vyšší ekonomické aktivitě může přispívat i důraz na větší seberealizaci a udržení stávající životní úrovně. Model počítá s vyšším růstem ekonomické aktivity u žen, to znamená, že v roce 2050 bude ekonomická aktivita žen i mužů do věku 70 let již shodná, v následujících věcích bude stále o něco vyšší ekonomická aktivita mužů. Daná hypotéza vychází na jedné straně z vyrovnání podmínek na trhu práce, ve věku nad 70 let je ovšem částečně zohledněna tradičně vyšší ekonomická aktivita mužů.

MÍRNÝ RŮST EKONOMICKÉ AKTIVITY BEZ OHLEDU NA DŮCHODOVÝ VĚK (NÍZKÁ) – jedná se o modifikovaný model první varianty, který vychází ze shodných vstupních parametrů. Liší se předpokladem, že změna v navyšování míry ekonomické aktivity podle věku bude ve srovnání s první variantou poloviční u mužů a dvoutřetinová u žen. Možnosti vlivu důchodového věku na ekonomickou aktivitu mohou být limitní, s vyšším věkem se již nemusí uplatňovat tak jednoznačná vazba, více se bude využívat institut předčasného starobního důchodu a bude klesat ochota prodlužovat ekonomickou aktivitu po skončení starobního důchodu, například ze zdravotních důvodů.

Pro projekci ekonomické aktivity byla využita individuální anonymizovaná data Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) za rok 1995 až 2019. VŠPS je domácnostní šetření zaměřené na zjišťování ekonomického postavení obyvatelstva Česka. Provádí se od roku 1993, časové srovnání v této analýze začíná

až od roku 1995 z důvodu metodické konzistentnosti jednotlivých výstupů. Šetření se provádí ve čtvrtletní periodě, domácnost zůstává ve výběru pět po sobě jdoucích čtvrtletí. Výběrový soubor tvoří osoby v soukromých domácnostech, jež obvykle bydlí a hospodaří v bytě a tvoří jej přibližně 25 tisíc bytů, což je zhruba 51 tis. osob starších 15 let (Nývt, 2020). Výsledky za kalendářní rok jsou převáženy podle základních charakteristik (pětileté věkové skupiny, pohlaví, okresy) na celkový počet obyvatel Česka na základě aktuálních demografických výstupů z bilance obyvatelstva.

Datová sada VŠPS obsahuje krom dotazovaných proměnných i agregovanou proměnnou Ekonomický status, která na základě většího počtu dotazovaných proměnných určuje, zda respondent má status zaměstnaného, nezaměstnaného nebo ekonomicky neaktivního.

VÝSLEDKY PROJEKCE

Výsledné projektované absolutní i relativní počty ekonomicky aktivních jsou podmíněny dvěma zásadními faktory. Populační stárnutí je zcela nezpochybnitelným a klíčovým trendem, který bude ovlivňovat především absolutní počet ekonomicky aktivních osob ve starším věku. Jedná se především o generace narozených v sedmdesátých letech minulého století, které se v dlouhodobém horizontu vymykaly svojí početností jak generacím z padesátých a šedesátých let, tak i generacím následujícím. Důvodem neustálého odsouvání zásadních změn v důchodové reformě může být i to, že v následujících několika letech ještě nebudeme čelit výrazným dopadům populačního stárnutí obyvatelstva. Do důchodového věku budou totiž vstupovat slabší ročníky z druhé poloviny padesátých a šedesátých let minulého století. Tato demografická odchylka ve srovnání se západními zeměmi Evropy, které se vyznačovaly vysokou úrovní plodnosti v padesátých i začátkem šedesátých let minulého století, povede v následujících desetiletích ke zmírnění růstu počtu ekonomicky aktivních osob ve věku nad 60 let. Zásadní a velmi rychlá změna nastane od roku 2030, kdy do důchodového věku budou postupně vstupovat

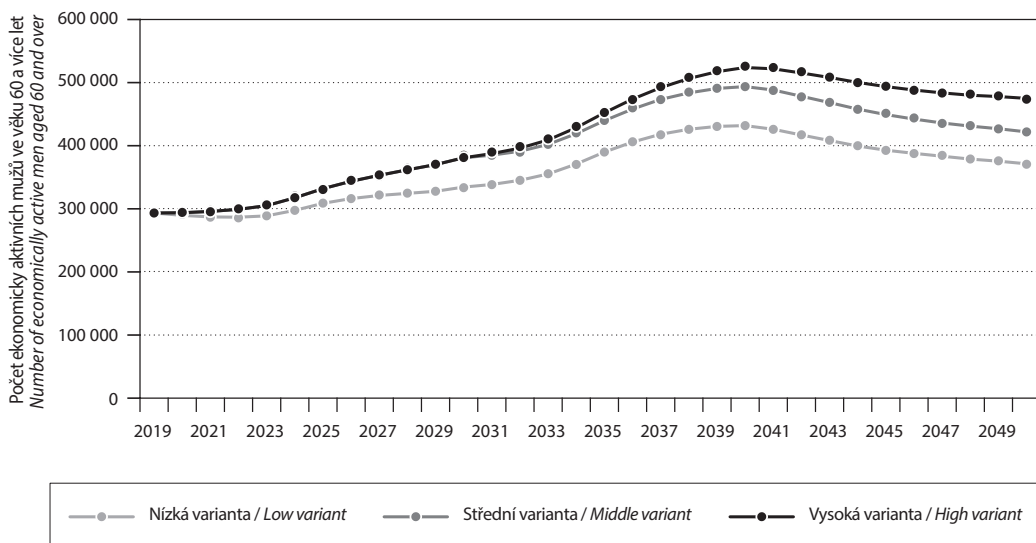
silné populační ročníky sedmdesátých let. Druhým faktorem růstu počtu ekonomicky aktivních osob bude zvyšující se intenzita ekonomické aktivity ve starším věku přinejmenším z důvodu růstu věku odchodu do starobního důchodu.

V roce 2019 bylo 293 tis. ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 a více let, což činilo tuto skupinu výrazně minoritní ve srovnání s mladšími věkovými skupinami. V případě střední a vyšší varianty projekce se bude počet ekonomicky aktivních mužů zvyšovat až do roku 2040, přičemž nejvyšších ročních přírůstků by mělo být dosaženo až v letech 2033 až 2038. Do roku 2030 tedy poroste počet ekonomicky aktivních mužů především z důvodu zvyšujícího se věku odchodu do starobního důchodu, v dalších letech především s ohledem na demografické změny v populaci. V případě nezvyšování ekonomické aktivity po roce 2030 bude ekonomicky aktivních v roce 2040 podle střední varianty 493 tisíc mužů, podle vysoké varianty 524 tisíc mužů. Podle střední varianty se bude jednat o 68% nárůst oproti roku 2019 a o 79% nárůst v rámci vysoké varianty. Naopak po roce 2040 bude docházet k poklesu počtu ekonomicky aktivních mužů ve všech třech variantách. I v případě nízké varianty bude docházet k podobnému vývoji, avšak s tím, že trend růstu bude značně zploštělý.

Výrazně nižší naděje dožití u mužů má za následek vyšší počet žen než mužů ve starším věku. Podle aktuálních dat Českého statistického úřadu činila v roce 2019 střední délka života u mužů 76,3 let, u žen 82,1 let⁵⁾. V roce 2019 žilo v Česku 1 209 482 mužů a 1 564 432 žen ve věku 60 a více let. V případě počtu ekonomických aktivních osob je však poměr pohlaví opačný a převažuje počet ekonomicky aktivních mužů. V roce 2019 činil počet ekonomicky aktivních mužů 293 tisíc, ekonomicky aktivních žen bylo pouze 189 tisíc. Je proto zřejmé, že vzhledem k finálnímu vyrovnání důchodového věku žen a mužů se bude daný nepoměr výrazně snižovat. Vysoká varianta navíc počítá nejenom s růstem ekonomické aktivity i po roce 2030, ale i se snižováním rozdílu v ekonomické aktivitě mezi muži a ženami. Rozdíly v jednotlivých variantách jsou v případě žen významnější, neboť intenzita růstu počtu ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let bude až několikanásobná. Pokud

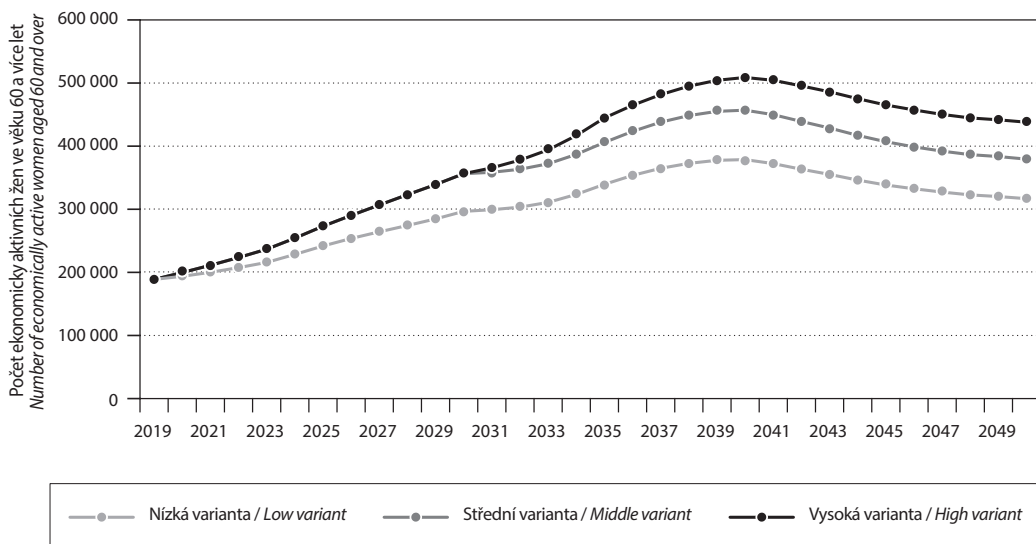
5) <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2019>.

Graf 4: Projektovaný počet ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 a více let podle variant v Āesku (2019–2050) / Projected number of economically active men aged 60 and over in the Czech Republic according to three projection variants (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva Āeské republiky 2018–2100; vlastní výpočty.
 Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

Graf 5: Projektovaný počet ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let podle variant v Āesku (2019–2050) / Projected number of economically active women aged 60 and over in the Czech Republic according to three projection variants (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva Āeské republiky 2018–2100; vlastní výpočty.
 Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

v roce 2019 byl počet ekonomicky aktivních žen 189 tisíc, ve střední variantě v roce 2030 to bude 356 tisíc a v roce 2040 dokonce 456 tisíc a vysoká varianta předpokládá dokonce 508 tisíc ekonomicky aktivních žen. Po roce 2040 se vzhledem k demografickým podmínkám již bude počet ekonomicky aktivních žen snižovat ve všech třech variantách. I přes výrazně vyšší intenzitu ekonomické aktivity žen nedochází ani v jedné variantě k vyrovnání počtu ekonomicky aktivních mužů a ekonomicky aktivních žen. Je otázka, zda nás budoucí vývoj nepřekvapí a k celkovému vyrovnání počtu ekonomicky aktivních mužů a žen skutečně dojde.

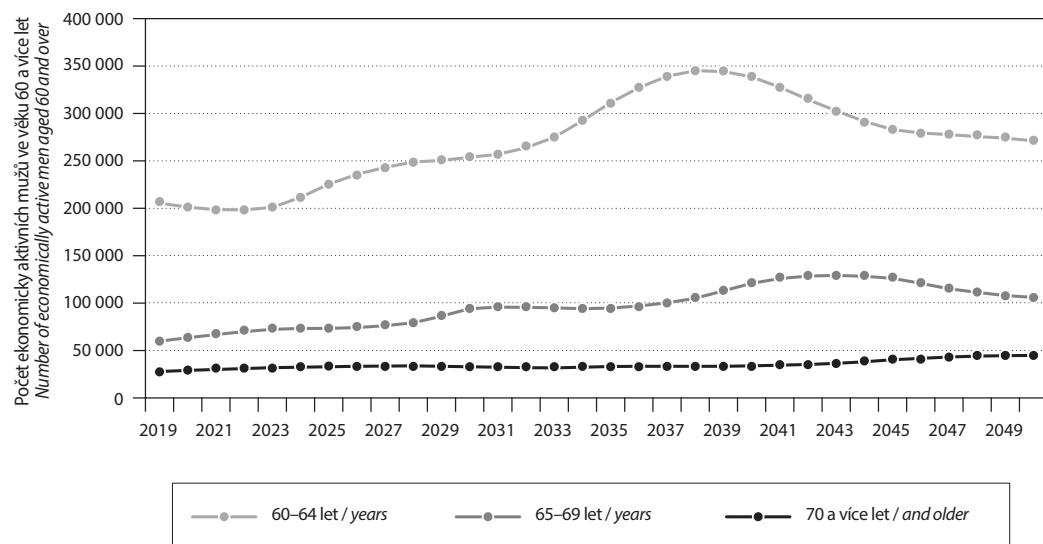
Je logické, že výrazně vyšší budou míry ekonomické aktivity bezprostředně po dosažení 60 let věku než ve věku 70 a více let. Vzhledem k posouvání hranice odchodu do starobního důchodu až na věk 65 let bude absolutní i relativní nárůst ekonomicky aktivních osob ve věkové skupině 60–64 let dominantní ve srovnání s dalšími věkovými skupinami. Po roce 2030 se budou postupně přesunovat „Husákovy děti“ do věku 60 a více let, což zapříčiní obrovskou dynamiku v nárůstu počtu

ekonomicky aktivních osob ve věku 60–64 let až do roku 2040.

Po roce 2040 by naopak mělo docházet k postupnému snižování počtu ekonomicky aktivních ve věku 60–64 let. V roce 2019 bylo v Česku přibližně 205 tis. ekonomicky aktivních mužů ve věku 60–64 let, v roce 2040 podle střední varianty projekce by to mělo být již 340 tis. mužů, naopak v roce 2050 dle střední varianty to bude již jen 271 tis. mužů. Postupně jak budou přicházet silné generace ze sedmdesátých let minulého století, se budou zvyšovat počty ekonomicky aktivních mužů ve věku 65–69 let a 70–74 let. Nejvyšší počet ekonomicky aktivních mužů ve věku 65–69 let by měl být přibližně v období let 2043–2045 podle střední varianty.

Výraznější nárůst důchodového věku u žen v následujícím desetiletí povede k mnohem intenzivnějšímu nárůstu počtu ekonomicky aktivních žen ve věku 60–64 let. V roce 2019 činil počet ekonomicky aktivních žen ve věku 60–64 let kolem 120 tisíc, v roce 2040 by to mělo být již 322 tisíc žen. Během dvaceti let by se měl v této věkové skupině počet ekonomicky aktivních žen až ztrojnásobit,

Graf 6: Projektovaný počet ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 a více let podle jednotlivých věkových skupin (střední varianta) v Česku (2019–2050) / Projected number of economically active men aged 60 and over in the Czech Republic by age group (middle variant) (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva České republiky 2018–2100; vlastní výpočty.

Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

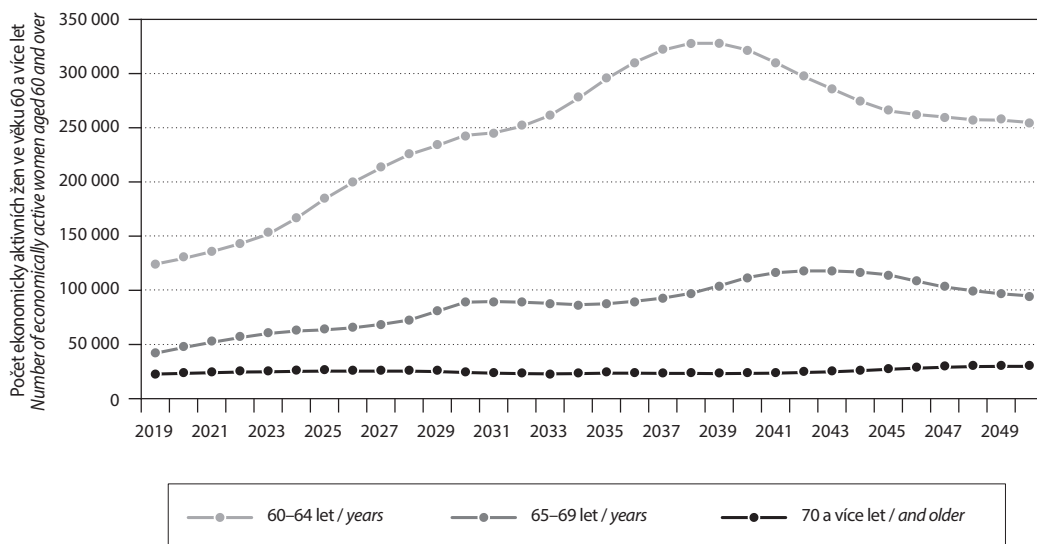
a to mluvíme o střední variantě, ve vysoké variantě by byl tento růst více než trojnásobný. Po roce 2040 s tím, jak se budou přesouvat silné ročníky ze sedmdesátých let do starších věkových kategorií, bude počet osob v této věkové skupině mírně klesat. V roce 2050 se předpokládá 255 tis. ekonomicky aktivních žen ve věku 60–64 let podle střední varianty. Podobně jako v případě mužů se bude zvyšovat i počet ekonomicky aktivních žen i v dalších věkových skupinách. Početně i dynamikou se tyto věkové skupiny nemohou rovnat počtu ekonomicky aktivních žen ve věku 60–64 let.

Je třeba znovu upozornit, že výsledky projekce vycházejí z předpokladu hranice odchodu do starobního důchodu v 65 letech, která je výsledkem politického rozhodnutí. Současné nastavení bude pravděpodobně v budoucnu čelit otázkám, jak zajistit financování důchodového systému v době, kdy do důchodového věku budou přicházet silné generace ze sedmdesátých let minulého století. Značný deficit státního rozpočtu v důsledku pandemie nemoci covid-19 může přispět k nutnosti změnit náhled na věkovou hranici pro odchod do starobního důchodu nebo vést k tlaku na udržení ekonomické aktivity

i po dosažení důchodového věku. V méně příznivých scénářích nelze vyloučit ani významný relativní pokles výše starobního důchodu, který by byl dalším stimulem pro nárůst ekonomické aktivity mezi staršími osobami.

Předložená projekce vede k závěru, že v následujících letech lze očekávat prudký růst počtu ekonomicky aktivních osob ve starším věku. V roce 2019 byl podíl ekonomicky aktivních ve věku 60 a více let k celkovému počtu ekonomicky aktivních velmi nízký, u mužů tento podíl činil 9,8 %, u žen dokonce 7,8 %. V důsledku již dříve zmíněných faktorů bude docházet ke kontinuálnímu růstu daného podílu dle všech tří variant projekce přibližně do roku 2040. Tento růst bude velmi dynamický z důvodu kumulace demografického stárnutí a předpokládané vyšší ekonomické aktivity v následujících desetiletích. Ve vysoké variantě se předpokládá stagnace zmíněných trendů po roce 2040, v ostatních bude docházet k mírnému poklesu. V roce 2040 by se měl podíl ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 a více let pohybovat mezi 15 % až 18 %. U žen jsou dané diferenciací mnohem výraznější, kdy v roce 2040 se

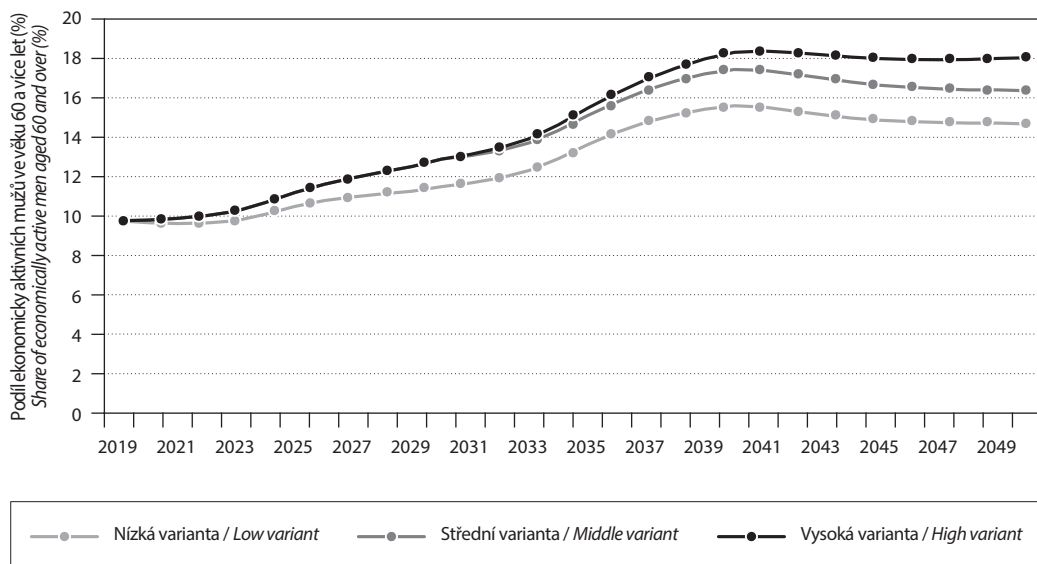
Graf 7: Projektovaný počet ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let podle jednotlivých věkových skupin (střední varianta) v Česku (2019–2050) / Projected number of economically active women aged 60 and over in the Czech Republic by age group (middle variant) (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva České republiky 2018–2100; vlastní výpočty.

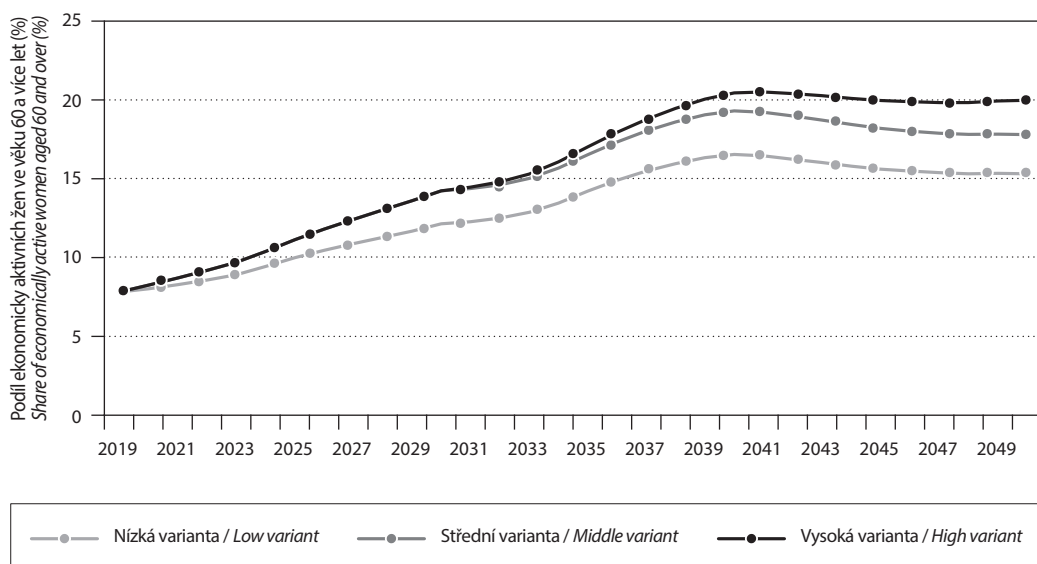
Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

Graf 8: Projektovaný podíl ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 a více let k celkovému počtu ekonomicky aktivních podle variant v Česku (2019–2050) / Projected share of economically active men aged 60 and over out of the total number of economically active men in the Czech Republic according to three projection variants (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva České republiky 2018–2100; vlastní výpočty.
Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

Graf 9: Projektovaný podíl ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let k celkovému počtu ekonomicky aktivních podle variant v Česku (2019–2050) / Projected share of economically active women aged 60 and over out of the total number of economically active women in the Czech Republic according to three projection variants (2019–2050)

Zdroj: VŠPS (2019); Projekce obyvatelstva České republiky 2018–2100; vlastní výpočty.
Source: LFS (2019); Population Projection of the Czech Republic 2018–2100; author's calculations.

bude pohybovat daný podíl mezi 16 až 21 %, což je ve srovnání s rokem 2021 ve všech třech variantách více než dvojnásobný nárůst, ve vysoké variantě již skoro trojnásobný.

Nárůst ekonomické aktivity mezi staršími ročníky přinese významné změny, avšak je otázkou, do jaké míry bude ekonomika státu schopna se těmto trendům přizpůsobit. Pro začlenění rostoucího počtu ekonomicky aktivních starších osob bude klíčové, zda dojde k zásadním strukturálním změnám ekonomiky a rozvoji oborů, které umožňují vysokou participaci starších osob na trhu práce. Daný vývoj může ale také naopak vést k převisu nabídky u mladších osob a vysokému nárůstu počtu nezaměstnaných ve starších věkových skupinách. To by v důsledku mělo výrazný dopad na politickou a sociální situaci v České republice. Je nutné si uvědomit, že v současné době je v Česku dominantní zastoupení sekundárního sektoru. Tento fakt zvláště vynikne ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie, mezi nimiž má Česká republika společně se Slovenskem nejvyšší relativní zastoupení sekundárního sektoru v celkové zaměstnanosti. Naopak velmi nízký je u nás podíl osob zaměstnaných v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb. Restrukturalizace je samozřejmě žádoucí také z důvodu automatizace a předpokládaného ubývání míst v manuálních profesích na úkor sektoru služeb. Dlouhodobě není tento stav ani udržitelný, pokud nechceme riskovat velmi vysokou nezaměstnanost osob ve starším věku, která by měla za následek zhoršení kvality života ve všech ohledech včetně předpokládané nižší naděje dožití. Postupné odcházení z trhu práce bez existence nezaměstnanosti může být příznivým stimulem pro udržení nejenom životního standardu, ale i předpokladem pro celkovou duševní pohodu (*Senioři v ČR*, 2013).

Na první pohled může překvapit projektovaný vyšší podíl ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let u žen než mužů od třetího desetiletí tohoto tisíciletí. To má více důvodů, obecně je nižší počet ekonomicky aktivních žen než mužů v mladším věku z důvodu rodičovské dovolené, případně dalšího pobytu v domácnosti po skončení rodičovské dovolené. Vyšší naděje dožití žen zapříčiňuje obecně vyšší počet žen ve starší populaci. Nejvýznamněji se však projeví dopad vyrovnání odchodu do starobního důchodu, který logicky povede ke snižování rozdílů

v mírách ekonomické aktivity ve věku 60 a více let u mužů a žen.

ZÁVĚR

Populační stárnutí bude stěžejním tématem během následujících desetiletí. Udržitelnost důchodového a zdravotního systému se stává klíčovou otázkou pro budoucí prosperitu českého státu. Přitom z demografického hlediska se v současnosti nacházíme v relativně příznivém období, neboť do důchodového věku v posledních letech přecházejí slabší ročníky z druhé poloviny padesátých a šedesátých let minulého století. Posouvání hranice odchodu do starobního důchodu v posledních letech a příznivá situace na trhu práce vedou k nárůstu počtu zaměstnaných osob ve starším věku. K tomu lze uvést, že v současné době se v nejproduktivnějším věku nacházejí silné generace ze sedmdesátých let minulého století. Skutečné dopady populačního stárnutí nás tedy čekají až v následujících desetiletích.

Současná varianta důchodového systému počítá s nárůstem hranice odchodu do starobního důchodu k hranici 65 let věku, samozřejmě po splnění zákonných povinností. Přelomovými body jsou roky 2030 a 2050 (přibližný odhad, hranice je stanovena podle roku narození). V roce 2030 bude dosaženo hranice důchodového věku pro muže (tj. aktuálního stropu pro důchodový věk dosáhnou první ročníky mužů, jichž se tato hranice týká), v roce 2035 poté pro ženy, ale je nutné uvést, že u žen vychovávajících maximálně dvě děti bude dosaženo stanovené hranice již mezi roky 2030 a 2031. Současný růst ekonomické aktivity osob ve věku 60 a více let přímo souvisí s posouváním hranice věku odchodu do starobního důchodu.

Podobně jako základní demografická projekce obyvatelstva byla i předložená projekce ekonomické aktivity osob ve věku 60 a více let rozčleněna na tři základní varianty. Střední varianta je založena na stanovení míry ekonomické aktivity přímo v závislosti na věku odchodu do starobního důchodu. Vysoká varianta počítá navíc se zvyšující se úrovní ekonomické aktivity a u žen se předpokládá, že jejich ekonomická aktivita se postupně přibližuje aktivitě mužů. V nízké variantě se naopak předpokládá negativní vývoj intenzity ekonomické aktivity, kdy nebude docházet

k navýšení ekonomické aktivity v přímé souvislosti se zvyšováním hranice odchodu do starobního důchodu. Zvyšující se hranice odchodu do starobního důchodu může vést k nárůstu využívání předčasných starobních důchodů nebo k nižší intenzitě ekonomické aktivity ve věcích navazujících na věk odchodu do starobního důchodu. Projekce ekonomické aktivity vychází z nízké varianty projekce obyvatelstva.

Následující desetiletí přinesou dynamický nárůst počtu ekonomicky aktivních osob ve věku 60 a více let. Vyšší intenzita ekonomické aktivity osob ve věku 60 a více let bude důsledkem kombinací dvou základních jevů. První faktor představuje postupné zvyšování hranice odchodu do starobního důchodu, která se v minulosti ukázala jako určující pro míry ekonomické aktivity v jednotlivých věcích. Od roku

2030 je nutné počítat s postupným přesouváním silných generací ze sedmdesátých let do věku 60 až 69 let, tedy do věku, kde bude docházet k dynamickému růstu ekonomické aktivity. Lze předpokládat, že generace přesouvající se do důchodového věku nebudou chtít kopírovat vzorce odchodu do důchodu, které byly typické mezi jejich předchůdci. Hlavním důvodem bude především udržení stávající životní úrovně. Specifickou skupinou budou osoby v pozici OSVČ, jejichž výměry starobních důchodů budou výrazně nižší než osob v postavení zaměstnanců. Přijímání západních trendů a vyrovnaní se hranice odchodu do starobního důchodu mužů a žen přinese výraznější nárůst ekonomické aktivity žen ve srovnání s muži. To povede až k několikanásobnému nárůstu počtu ekonomicky aktivních žen ve věku 60 a více let.

Poděkování

Příspěvek vznikl za podpory GA ČR No 19-03984S Ekonomika úspěšného stárnutí.

Literatura

- Bartoňová, D. 2005. Vývoj cenových domácností v České republice v poslední třetině 20. Století. *Demografie*, 47(1), s. 13–20.
- Burcin, B. – Kučera, T. 2004. *Perspektivy populačního vývoje české republiky na období 2003–2065*. Praha: Katedra demografie a geodemografie PFF UK. ISBN 80-86746-01-1.
- Fiala, T. – Langhamrová, J. – Průša, L. 2011. Projection of the Human Capital of the Czech Republic and its Regions to 2050. *Demografie*, 53(4), s. 304–320.
- ČSÚ. 2012. Češi chtějí pracovat i v důchodovém věku. (cit. 10. 1. 2022). Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cesi_chteji_pracovat_i_v_duchodovem_veku_20131009.
- Dlouhý, M. – Tučková, L. 2002. Projekce výdajů na zdravotnictví z pohledu stárnutí populace. *Zdravotní politika a ekonomika*, 2002, č. 5, s. 57–64. ISSN 1213-8096.
- Fiala, T. – Langhamrová, J. – Hulík, V. 2008. Aktualizovaná prognóza struktury vzdělanosti obyvatel ČR. In *Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti*. Praha: Oeconomica, s. 1–12.
- Fiala, T. – Langhamrová, J. 2010. Ekonomické důsledky stárnutí populace České republiky. In *Reprodukce lidského kapitálu – Vzájemné vazby a souvislosti*. Praha: VŠE, s. 1–8.
- Fiala, T. – Langhamrová, J. 2014. Modelování budoucího vývoje úhrnu pojistného a úhrnu vyplacených starobních důchodů v ČR. *Politická ekonomie: teorie modelování, aplikace*, 2014, 62(2), s. 232–248. <https://doi.org/10.18267/j.polek.948>.
- Fiala, T. – Langhamrová, J. 2007. Stárnutí populace – hrozba pro veřejné zdravotnictví? *Demografie*, 49(1), s. 13–24.
- Fialová, L. a kol. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Havlíčková, V. a kol. 2005. *Projekce zaměstnanosti v ČR na období 2005–10 v členění dle ekonomických odvětví*. Working Paper NOZV-NVF č. 4/2005.
- Havlíčková, V. – Lapáček, M. 2007. *Projekce zaměstnanosti v odvětvích do roku 2020 pro Českou republiku*. Working Paper NVF-NOZV č. 4/2007.
- Kleňhová, M. – Arltová, M. – Vrabec, M. 2011. *Prognóza lidského kapitálu obyvatelstva České republiky do roku 2050*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 258 s.

- Keyfitz, N. 1964. The population projection as a matrix operator. *Demography*, Springer-Verlag, 1(1), s. 56–73. <https://doi.org/10.1007/BF03208445>.
- Kučera, M. 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Leslie, P. H. 1945. On the Use of Matrices in Certain Population Mathematics. *Biometrika*, 33(3), s. 183–212. <https://doi.org/10.1093/biomet/33.3.183>.
- Lesthaeghe, R. 1995. The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. Pp. 17–62. In Mason, K. O. – Jensen, A. M. (eds.). *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press.
- Mazouch, P. – Koschin, F. – Fisher, J. – Fiala, T. – Langhamrová, J. – Kačerová, E. 2009. Prognóza úrovně vzdělanosti v krajích České republiky. *Demografie*, 51(1), s. 56–64.
- MPSV. 2020. *Důchodové pojištění*. (cit. 8. 1. 2022). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/duchodove-pojisteni>.
- Nývlt, O. 2008. *Formování a rozpad domácností z dat SLDB a VŠPS se zaměřením na osoby ve věku 20–49 let*. Disertační práce, Praha, 133 s.
- Nývlt, O. 2020. *Domácnosti v Česku. Změny rodinného chování po roce 1989*. Praha: Oeconomica, 124 s.
- OECD. 2005. Ageing Populations : High Time for Action. (cit. 20. 12. 2021). Meeting of G8 Employment and Labour Ministers, London, 10–11 March 2005. Dostupné z: <http://www.oecd.org/employment/emp/34600619.pdf>.
- OSN. 2015. World Population Ageing: 1950–2050. Economic and Social Affairs. (cit. 18. 12. 2021). United Nations Population Division, Dostupné z: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf.
- Habartová, P. – Tesárková Hulíková, K. – Sivková O. 2014. Prognóza počtu a velikosti vybraných typů hospodařících domácností v České republice pro období 2013–2040. *Demografie*, 56(1), s. 21–36.
- Průša, L. 2015. Důsledky stárnutí populace na potřebu služeb sociální péče do roku 2030. *Demografie*, 57(3), s. 231–244.
- Průša, L. 2017. Důsledky změn věkové struktury obyvatelstva na vývoj nákladů na poskytování zdravotní péče. *Demografie*, 59(1), s. 33–48.
- Průša, L. 2019. Kdo zabezpečí péči o naše seniory. *Demografie*, 61(1), s. 5–18.
- Senioři v ČR. 2013. Tisková konference ČSÚ, 9. října 2013, Praha. (cit. 15. 1. 2022). Dostupné z: <https://www.slideshare.net/statistickyurad/s-tk-senioi-prezentace>.
- Taleb, N. N. 2011. *Černá labuť (The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable)*, Praha: Paseka, 480 s.
- Van de Kaa, D. J. 1998. Postmodern Fertility Preference: from Changing Value Orientation to New Behaviour. *Working Papers in Demography*. Canberra: The Australian National University.
- WHO. 2015. Global age-friendly cities: a guide. (cit. 18. 12. 2021). World Health Organization. Dostupné z: https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.
- Zeng Y. – Vaupel, James W. – Zhenglian W. 2003. Household Projection Using Conventional Demographic Data. Living Arrangements and Households – Methods and Results of Demographic Projections. *Materialien zur Bevölkerungswissenschaft*, Heft 109, s. 45–69.

Datové zdroje

- Individuální anonymizovaná data Výběrového šetření pracovních sil (časové řady 1995–2019).
- Projekce obyvatelstva České republiky 2018–2100. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-2018-2100>.

ONDŘEJ NÝVLT

Je absolventem katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2018 pracuje jako odborný asistent na Katedře demografie na Vysoké škole ekonomické v Praze. Dlouhodobě se zabývá analýzami trhu práce v kontextu budoucího demografického vývoje.

SUMMARY

Population ageing is already affecting Czech society. Therefore, the sustainability of the social and health systems constitutes a vital issue nowadays. The current pension system envisages an increase in the retirement age to the age of 65. This retirement age will be reached for men in 2030 and for women in 2035 (depending on their year of birth). Just like basic demographic projections of the population, a projection of the economic activity of people aged 60 and over has three main variants. The middle variant is based on the hypothesis where determining the rate of economic activity directly depends on the retirement age and the number of years before or after this age. To this, the high variant adds the assumption that the rate of economic activity among women will increase after 2030. Women's economic activity is therefore expected to grow faster and to gradually approach the rate of men. The low variant, by contrast, expects negative development in the intensity of economic activity, with no direct connection between the increase in economic activity and the increase in the retirement

age. The projection of economic activity is based on the low variant of the population projection. The results show that in the next decades, the number of economically active people aged 60 and over will increase. The higher rate of economic activity among people aged 60 and over will stem from a combination of several factors. Importantly, there will be a gradual increase in the retirement age. From 2030, the large birth cohorts from the 1970s will reach the ages of 60 to 69. At this age, a dynamic increase in economic activity can be expected. Another important factor involves the changing motivations of the generations reaching retirement age. The shift from manual to non-manual occupations will lead to a greater motivation to remain in the labour market. It is also necessary to consider the financial motivation – for example, these generations may want to try to maintain their current standard of living. Accepting Western trends and the equalisation of the retirement age of men and women will bring about a more significant increase in women's economic activity than that of men.